

මහාරාජ්‍රීය ප්‍රාකෘතයෙහි කේවල ව්‍යඤ්ජන පරිණාමය
(ප්‍රාකෘත ප්‍රකාශයෙහි දෙවන පරිච්ඡේදය ඇසුරෙනි)

සූර්‍ය පහලගම ධම්මික හිමි

වරරුචි ආචාරවරයා විසින් රචිත ප්‍රාකෘත ප්‍රකාශය පරිච්ඡේද දොළසකින් පරිමිත වෙයි. ස්වර විධිය, අයුක්ත ව්‍යඤ්ජන විධිය, යුක්ත ව්‍යඤ්ජන විධිය, සඞ්කීර්ණ විධිය, ලිඛිත විභක්තෘදේශ විධිය, සර්වනාම විධිය, ආඛ්‍යාත විධිය, ධාත්වාදේශ විධිය, නිපාත විධිය, පෛශාචීය, මාගධීය, ශෞරසෙනීය වශයෙන් 'විධිය' යනුවෙන් පරිච්ඡේද නම් කොට තිබේ. 1 පරිච්ඡේදයේ සිට 09 වන පරිච්ඡේදය දක්වා මහාරාජ්‍රීය ප්‍රාකෘතයේ ව්‍යාකරණ ලක්ෂණ උගන්වනු ලබයි. 10 වන පරිච්ඡේදය වෙන් වන්නේ පෛශාචී ප්‍රාකෘතයේ ව්‍යාකරණ ලක්ෂණ ඉගැන්වීම සඳහාය. 11 පරිච්ඡේදය මාගධී පරිච්ඡේදයයි. එයින් මාගධී ප්‍රාකෘතයේ ව්‍යාකරණ ලක්ෂණ උගන්වයි. 12 වන පරිච්ඡේදය තුළින් ශෞරසෙනී ප්‍රාකෘතයේ ව්‍යාකරණ ඉදිරිපත් කරයි. ප්‍රාකෘත ව්‍යාකරණයේ ඉතා ජනප්‍රිය කෘතිය ප්‍රාකෘත ප්‍රකාශයයි. ඒ නිසා ම ප්‍රාකෘත ප්‍රකාශය සඳහා පරිවාර කෘති කීපයක් ම රචනා වී තිබේ.

- මනෝරමා - භමභ කවීන්ද
- ප්‍රාකෘතමඤ්ජරී - කතෘන මුනීද
- ප්‍රාකෘතසංජීවනී - වසන්ත රාජකවීන්ද
- සුබොධිනී - සදානන්ද

ප්‍රාකෘත ප්‍රකාශයෙහි දෙවන පරිච්ඡේදය අයුක්ත වණ්ණවිධි නම් වෙයි. සංස්කෘත පද මධ්‍යයෙහි හා අන්තයෙහි පවත්නා වූ සංයෝග නොවූ හෙවත් කේවල ව්‍යඤ්ජනයන්ට සිදු කරනු ලබන ව්‍යාකරණ කාර්යයන් මෙහි දක්වේ. ප්‍රාකෘත ප්‍රකාශයේ ද්විතීය පරිච්ඡේදය ආරම්භ කරන්නේ 'අයුක්තසෘා'නාදො' යන සූත්‍රයෙනි. මෙම සූත්‍රය අධිකාරී සූත්‍රයකි.² මේ අධිකාරී සූත්‍රයෙන් සංයෝග නොවූ යන්න පරිච්ඡේදාවසානය තෙක් බලපවත්වයි. මෙකී පරිච්ඡේදයෙහි සූත්‍ර 47 ක් අන්තර්ගතය. එහි සූත්‍ර හා වෘත්ති මෙන් ම උදාහරණ දක්වා තිබේ. උදාහරණ දැක්වීමේදී වෛදික ශබ්දය දක්වා ඉන්පසු ප්‍රාකෘත ශබ්දය දක්වයි. එනමුත් පද පරිණාමය සිදු වන ආකාරය දැනට පරිශීලනය වන ප්‍රාකෘත ප්‍රකාශයන් තුළ දක්වා නැත. එම නිසා එකී වෛදික පදයන්ගේ පරිණාමය සිදු වන ආකාරය පියවරෙන් පියවර මෙහි දී ඉදිරිපත් කරමි. ඒ සඳහා අංකිතව දක්වා ඇත්තේ ප්‍රාකෘත ප්‍රකාශයේ

දෙවැනි පරිච්ඡේදයේ සූත්‍රයෝග්‍යය. එසේ ම වරහන් තුළ දක්වා ඇත්තේ පද පරිණාමය සඳහා අවශ්‍ය ප්‍රාකෘත සූත්‍රයන්ය. වරහන් තුළ ඇති පළමු අංකයෙන් අදාළ ප්‍රාකෘත ප්‍රාකාශයේ පරිච්ඡේදයක් ඊළඟ අංකයෙන් සූත්‍ර අංකයක් දක්වා ඇත.

පුරාණ ඉන්ද්‍ර ආර්ය භාෂා යුගයේ පැවති ශබ්ද මධ්‍යතන යුගය හෙවත් ප්‍රාකෘත භාෂා යුගයට (ක්‍රි:පූ: 600 සිට ක්‍රි:ව: 1000) පරිණාමය වීමේ දී මහාරාට්‍රීය ප්‍රාකෘතයේ කේවල ව්‍යඤ්ජනයන්ට සිදුවන විවිධ වෙනස්කම් සූත්‍ර වෘත්තා උදාහරණ අනුසාරයෙන් ප්‍රාකෘත ප්‍රකාශයේ දී උගන්වනු ලබයි.

2. කගචජතදපයවාංප්‍රායො ලොප:³

(කාදීනාං නවානාං වර්ණානා මයුක්තානා මනාදෝ වර්තමානානාං ප්‍රායො බාහුලෝන ලොපො භවති)

පදාදියෙහි නොමැති ක-ග-ච-ජ-ත-ද-ප-ය-ව යන අක්ෂර නවය ලොප් වෙයි.

උදාහරණ:-

ක - ලොප් වීම

මුකුල:

මුඋල (කගචජතදපයවාප්‍රායො ලොප: 2.2)

මඋල (අන්මුකුටාදිඡු 1.22)

ග - ලොප් වීම

සාගර:

සාආර (කගචජතදපයවාප්‍රායො ලොප: 2.2)

ච - ලොප් වීම

චචනම්

චආනම් (කගචජතදපයවාප්‍රායො ලොප: 2.2)

චආණම් (නොණ: සර්වත්‍ර 2.42)

චආණං (මො බිත්දු: 4.12)

ජ - ලොප් වීම

ගජ:

ගආ (කගචජතදපයවාප්‍රායො ලොප: 2.2)

ක - ලොප් වීම

කෘතමි

කෘෂ්මි (කගච්ඡතදපයවාප්‍රායො ලොපෑ 2.2)

කතමි (සෘතොත් 1.27)

කතං (මො ඛින්ද්‍රූූ 2.2)

ද - ලොප් වීම

මදූූ

මඳ (කගච්ඡතදපයවාප්‍රායො ලොපෑ 2.2)

ප - ලොප් වීම

කපීූ

කථී (කගච්ඡතදපයවාප්‍රායො ලොපෑ 2.2)

ය - ලොප් වීම

වායුූූ

වාඋ (කගච්ඡතදපයවාප්‍රායො ලොපෑ 2.2)

ච - ලොප් වීම

ඡීචූූ

ඡීඳං (කගච්ඡතදපයවාප්‍රායො ලොපෑ 2.2)

3. යමුනායාං මසූූ⁴

(යමුනා ශබ්දෙ මකාරසූූ ලොපො භවති)

යමුනා ශබ්දයෙහි මකාරය ලොප් වෙයි.

උදාහරණ:-

යමුනා

යඋනා (යමුනායාං මසූූ 2.3)

යඋණා (නො ණූූ සර්චත්‍ර 2.42)

4. ස්ඵටිකනිකෂචිකුරෙෂු කසූූ භූූ⁵

(ආනාදාවිති චර්තතෙ. ඵෂු කසූූ භකාරො භවති)

පදාදියෙහි නො වූ ස්ඵටික නිකෂ චිකුර යන ශබ්දවල කකාරයට භකාරය වෙයි.

උදාහරණ:-

ස්ඵටික

ස්ඵටිභ (ස්ඵටිකනිකෂචිකුරෙෂු කස්‍ය භ: 2.4)

ඵටිභ (ස්පස්‍ය සඵචත්‍ර ස්ඵීතස්‍ය 3.36)

ඵලිභ (ස්ඵටිකෙ ල: 2.22)

5. ශීකරෙ භ:⁶

(ශීකර ශබ්දෙ කකාරස්‍ය භකාරො භවති)

ශීකර ශබ්දයෙහි කකාරයට භකාරය වෙයි.

උදාහරණ:-

ශීකර

ශීභර (ශීකරෙ භ: 2.5)

සීභර (ශෂො ස: 2.43)

6. චන්ද්‍රිකායාං ම:⁷

(චන්ද්‍රිකා ශබ්දෙ කාකාරස්‍ය මකාරො භවති)

චන්ද්‍රිකා ශබ්දයෙහි කකාරයට මකාරය වෙයි.

උදාහරණ:-

චන්ද්‍රිකා

චන්ද්‍රිමා (චන්ද්‍රිකායාං ම: 2.6)

චංද්‍රිමා (තඤ්ඤොඵ්භලි 4.14)

චංද්‍රිමා (සඵචත්‍ර ලචාරම් 3.3)

7. සාත්වාදිෂු තො ද:⁸

(සාත්‍ර ඉත්‍යොචමාදිෂු තකාරස්‍ය දකාරො භවති)

සාත්‍ර ආදී ශබ්දවල තකාරය දකාර වෙයි.

උදාහරණ:-

සාත්‍ර

සාදු (සාත්වාදිෂු තො ද: 2.7)

උදු (උදාත්වාදිෂු 1.29)

8. ප්‍රතිසරවෙනසපතාකාසු ඩ:⁹

(ඵෂු ශබ්දෙෂු තකාරස්‍ය ඩකාරො භවති)

ප්‍රතිසර වෙනස පතාක ආදී ශබ්දවල තකාරය ඩකාර වෙයි.

උදාහරණ:-

ප්‍රතිසර

ප්‍රඨිසර (ප්‍රතිසරවෙනසපතාකාසු ඩ: 2.8)

පඨිසර (සඵචත්‍ර ලචාරම් 3.3)

9. වසතිභරතයොඵ් භ:¹⁰

(වසති හරන ශබ්දයොස්තකාරසා හකාරො භවති)
 වසති හරන යන ශබ්ද දෙකෙහි තකාරය හකාර වෙයි.
 උදාහරණ:-
 වසති
 වසහි (වසතිහරතයොර් හ: 2.9)

10. ගර්හිතෙ ණ: ¹¹
 (ගර්හිත ශබ්දෙ තකාරසා ණකාරො භවති)
 ගර්හිත ශබ්දයෙහි තකාරය ණකාර වෙයි.
 උදාහරණ:-
 ගර්හිත
 ගර්හිණ (ගර්හිතෙ ණ: 2.10)
 ගහිණ (සර්වත්‍ර ලවාරම් 3.3)
 ගබ්හිණ (වර්ගෙෂු යූජ: පූර්ව: 2.10)

11. ඓරාවතෙ ච ¹²
 (ඓරාවත ශබ්දෙ තකාරසා ණකාරො භවති)
 ඓරාවත ශබ්දයෙහි තකාරය ණකාර වෙයි.

උදාහරණ:-
 ඓරාවත
 ඓරාවණ (ඓරාවතෙ ච 2.10)
 ඒරාවණ (ඓත එත් 1.35)

12. ප්‍රදීප්තකදම්බදොහලදෙෂු දො ල: ¹³
 (එෂු ශබ්දෙෂු දකාරසා ලකාරො භවති)
 ප්‍රදීප්ත, කදම්බ, දොහද යන ශබ්දවල දකාරයට ලකාර වෙයි.

උදාහරණ:-
 ප්‍රදීප්ත
 ප්‍රලීප්ත (ප්‍රදීප්තකදම්බදොහලදෙෂු දො ල: 2.12)
 පලීප්ත (සර්වත්‍ර ලවාරම් 3.3)
 පලිප්ත (ඉදීත: පාණ්ඩ්‍යාදිෂු 1.18)
 පලිත (කගච්ඡතදපයවාප්‍රායො ලොප: 2.2)
 පලිත්ත (ශෙෂාදෙශයොර් ද්විත්තමනාදො 3.50)

13. ගද්ගදෙ ර: ¹⁴

(ගද්ගද ශබ්දෙ දකාරසස රෙඵාදෙශො භවති)
ගද්ගද ශබ්දයෙහි දකාරයට රකාර වෙයි.

උදාහරණ:-

ගද්ගද

ගද්ගර (ගද්ගදෙ ර: 2.13)

ගගර (කගච්ඡතදපයවාප්‍රායො ලොප: 2.2)

ගග්ගර (ශෛෂාදෙශයොර් ද්විත්තමනාදෞ 3.50)

14. සංඛ්‍යායාඤ්ච¹⁵

(සංඛ්‍යාවාවිති ශබ්දෙ යො දකාරස්තසස රෙඵාදෙහො භවති)
සංඛ්‍යාවාවී ශබ්දවල පවත්නා දකාරයට රකාරාදේශ වෙයි.

උදාහරණ:-

එකාදශ

එකාරශ (සංඛ්‍යායාඤ්ච 2.14)

එආරශ (කගච්ඡතදපයවාප්‍රායො ලොප: 2.2)

එආරභ (දශාදිඤ්ඡ භ: 2.44)

15. පො ව: ¹⁶

(පකාරසසා'යුක්තසස අනාදිවර්තීනො වකාරාදේශො භවති)
සංයුක්ත නො වූ හා පාද මූලයෙහි නො වූ පකාරයට වකාර වෙයි.

උදාහරණ:-

ශාප

ශාව (පො ව: 2.15)

සාව (ශෛෂා ස: 2.43)

16. ආපීඨෙ ම: ¹⁷

(ආපීඨ ශබ්දෙ පකාරසස මකාරො භවති)
ආපීඨ ශබ්දයෙහි පකාරය මකාර වෙයි.

උදාහරණ:-

ආපීඨ

ආපීඨ (ආපීඨෙ ම: 2.16)

ආමෙඨ (එන්තීඛාපීඨකීදාගීදාශෙඤ්ඡ 1.19)

ආමෙල (ඩසස ව 2.23)

17. උත්තරීයා'නීයයොර්ජ්ජො වා ¹⁸

(උත්තරීය ශබ්දෙ අනීයප්‍රත්‍යයා'න්තෙ ච යසස ජ්ජො භවති වා)
උත්තරීය ශබ්දය හා ආනීය ප්‍රත්‍යන්ත යන ශබ්ද දෙකට විකල්පයෙන් ජ්ජ ආදේශ වෙයි.

උදාහරණ:-

උත්තරීය

උත්තරීජ්ජ (උත්තරියා'නීයයොර්ජ්ජො වා 2.17)

උත්තරීජ්ජ (ඉදික: පාණියාදිඡු 1.18)

18. ඡායායාං හ:19

(ඡයා ශබ්දෙ යකාරස්‍ය හකාරො භවති)

ඡයා ශබ්දයෙහි යකාරයට හකාර වෙයි.

උදාහරණ:-

ඡයා

ඡහා (ඡායායාං හ: 2.18)

19. කබන්ධෙ බො ම:20

(කබන්ධ ශබ්දෙ බකාරස්‍ය මකාරො භවති)

කබන්ධ ශබ්දයෙහි බකාරයට මකාර වෙයි.

උදාහරණ:-

කබන්ධ

කමන්ධ (කබන්ධෙ බො ම: 2.19)

කමංධ (නඤ්ඤොර්හලි 4.14)

20. ටො ඩ:21

(යස්‍යා'නාදිවර්තීනො ඩකාරො භවති)

ආදියෙහි නො වූ ටකාරයට ඩකාර වෙයි.

උදාහරණ:-

නට

නඩ (ටො ඩ: 2.20)

ණඩ (නො ණ: සර්වත්‍ර 2.42)

21. ස්වාශකටකෙටහෙඡු ඩ:22

(ඵතෙඡු ටකාරස්‍ය ඩකාරො භවති)

සට, ශට, ආදී ශබ්දවල ටකාරයට ඩකාර වෙයි.

උදාහරණ:-

ස්කට

ස්කඩ (ස්වාශකටකෙටහෙඡු ඩ: 2.21)

ස්අඩ (කගච්ඡතදපයවාප්‍රායො ලොප: 2.2)

22. ස්ඵටිකෙ ල:23

(ස්ඵටික ශබ්දේ ටකාරසය ලකාරො භවති)
ස්ඵටික ශබ්දයෙහි ටකාරයට ලකාර වෙයි.

උදාහරණ:-

ස්ඵටික

ස්ඵලික (ස්ඵටිකෙ ල: 2.22)

ඵලික (ස්පසය සර්වත්‍ර ස්ඵටිකසය 3.36)

ඵලිභ (ස්ඵටිකනිකෂවිකුරෙෂු කසය භ: 2.4)

23. ඩසය ච²⁴

(ධකාරසයා'යුක්තසයා'නාදිභූතසය ලකාරො භවති)
අසංයුක්ත ධකාරයට ලකාර වෙයි.

උදාහරණ:-

තඩාග

තලාග (ඩසය ච 2.23)

තලාඅ (කගච්ඡතදපයවාප්‍රායො ලොප: 2.2)

24. යො ඩි:²⁵

(ධකාරසයා'යුක්තසයා'නාදිභූතසය ඩකාරො භවති)
අසංයුක්ත ධකාරයට ඩකාර වෙයි.

උදාහරණ:-

මධ

මඩ (යො ඩි: 2.24)

25. අඛකොයේ ල්ල:²⁶

(අඛකොයේ ශබ්දේ ධකාරසය ල්ලකාරො භවති)
අඛකොයේ ශබ්දයෙහි ධකාරයට ල්ල වෙයි.

උදාහරණ:-

අඛකොය්

අඛකොල්ල (අඛකොයේ ල්ල: 2.25)

26. ඓභ හ:²⁷

(ඵකාරසයා'යුක්තසයා'නාදිභූතසය භකාරො භවති)
අසංයුක්ත ඵකාරයට භකාරය වෙයි.

උදාහරණ:-

ශ්‍රීඵා

ශ්‍රීභා (ඓභ හ: 2.26)

ශිභා (ඉදීත: පාණීයාදිෂු 1.18)

සීභා (ශෂො ස: 2.43)

27. ඛසථධභාං හ:28

(ධාදීනාං පඤ්චානාමයුක්තානාමනාදිච්චිකිනාං භකාරො භවති)

ඛ-ස-ථ-ධ-භ යන අක්ෂර පහට හකාරය වෙයි.

උදාහරණ:-

මුඛ

මුභ (ඛසථධභාං හ: 2.27)

28. ප්‍රථමසීථීලනිෂධෙෂු ඩ:29

(එනෙෂු ථධයොර්ඪකාරො භවති)

ප්‍රථම, ශීථීල, නිෂධ යන මේ ශබ්දවල ථකාර ධකාරවලට ඩකාරය වෙයි.

උදාහරණ:-

ප්‍රථම

ප්‍රඪම (ප්‍රථමසීථීලනිෂධෙෂු ඩ: 2.28)

පඪම (සර්චත්‍ර ලචාරම් 3.3)

29. කෙටභෙ ව:30

(කෙටභ ශබ්දෙ භකාරස්‍ය වකාරො භවති)

කෙටභ ශබ්දයෙහි භකාරයට වකාරය වෙයි.

උදාහරණ:-

කෙටභ

කෙටච (කෙටභෙ ව: 2.29)

කෙටච (ඓත එත් 1.35)

කෙඨච (සටාශකටකෙටභෙෂු ඩ: 2.21)

30. හරිද්‍රාදීනාං රො ල:31

(හරිද්‍රා ඉත්‍යෙවමාදීනාං රෙඵස්‍ය ලකාරො භවති)

හරිද්‍රා ආදී ශබ්දයන්හි රකාරයට ලකාරය වෙයි.

උදාහරණ:-

හරිද්‍රා

හලිද්‍රා (හරිද්‍රාදීනාං රො ල: 2.30)

හලිදා (සර්චත්‍ර ලචාරම් 3.3)

හලිද්දා (ශෂොදෙශයොර් ද්විත්තමනාදෙූ 3.50)

31. ආදෙර්යො ජ:32

(අනාදේරිනි නිවෘත්තම් ආදි භූතසාය යකාරසාය ජකාරො භවති)
පද ආදියෙහි පවත්නා යකාරය ජකාරය බවට පත්වෙයි.

උදාහරණ:-

යජ්ටි

ජජ්ටි (ආදේර්යො ජ: 2.31)

ජස්ටි (ශෂො ස: 2.43)

ජට්ටී (සටාශකටකෙටහෙෂු ඩ: 2.21)

32. යජ්ට්‍යාං ල: ³³

(යජ්ටි ශබ්දෙ යකාරසාය ලකාරො භවති)

යජ්ටි ශබ්දයෙහි යකාරය ලකාරය බවට පත්වෙයි.

උදාහරණ:-

යජ්ටි

ලජ්ටි (යජ්ට්‍යාං ල: 2.32)

ලස්ටි (ශෂො ස: 2.43)

ලට්ටී (සටාශකටකෙටහෙෂු ඩ: 2.21)

33. කිරාතෙ ව: ³⁴

(කිරාත ශබ්දෙ ආදේවර්ණසාය වකාරො භවති)

කිරාත ශබ්දයෙහි ආදි වර්ණයට වකාර වෙයි.

උදාහරණ:-

කිරාත

විරාත (කිරාතෙ ව: 2.33)

විලාත (හරිද්‍රාදීනාං රො ල: 2.30)

විලාද (සාභවාදිෂු තො ද: 2.7)

34. කුබ්ජෙ ඛ: ³⁵

(කුබ්ජ ශබ්දෙ ආදේවර්ණසාය ඛකාරො භවති)

කුබ්ජ ශබ්දයෙහි ආදි වර්ණයට ඛකාර වෙයි.

උදාහරණ:-

කුබ්ජ

ඛුබ්ජ (කුබ්ජෙ ඛ: 2.34)

ඛුජ (සර්වත්‍ර ලචාරම් 3.3)

ඛුජ්ජ (ශෂොදෙශයොර් ද්විත්තමනාදො 3.50)

35. දොලාදණ්ඩදශනෙෂු ඩ: ³⁶

(එළු ආදේර්වර්ණසා ඩකාරො හවති)
දොලා, දණ්ඩ, දශන ආදී ශබ්දවල මුල් අක්ෂරය ඩකාර වෙයි.
උදාහරණ:-

දොලා
ධොලා (දොලාදණ්ඩදශනෙළු ඩ: 2.35)

36. පරුෂපරිසපරිධාසු එ:37
(එනෙළු ආදේර්වර්ණසා එකාරො හවති)
පරුෂ, පරිස, පරිධා ආදී මුල් අක්ෂරය එකාර වෙයි.
උදාහරණ:-

පරුෂ
එරුෂ (පරුෂපරිසපරිධාසු එ: 2.36)
එරුස (ශෂො ස: 2.43)

37. පනසෙ'පි38
(පනස ශබ්දේ'පි පකාරසා එකාරො හවති)
පනස ශබ්දයෙහි පකාරය එකාර වෙයි.

උදාහරණ:-
පනස
එනස (පනසෙ'පි 2.37)
එණස (නො ණ: සර්වත්‍ර 2.42)

38. බිසිනාං හ:39
(බිසිනී ශබ්දේ ආදේර්වර්ණසා හකාරො හවති)
බිසිනී ශබ්දයෙහි මුල් අක්ෂරය හකාර වෙයි.

උදාහරණ:-
බිසිනී
හිසිනී (බිසිනාං හ: 2.38)
හිසිණී (නො ණ: සර්වත්‍ර 2.42)

39. මන්මච ව:40
(මන්මච ශබ්දේ ආදේර්වර්ණසා චකාරො හවති)
මන්මච ශබ්දයෙහි මුල් අක්ෂරය චකාර වෙයි.

උදාහරණ:-
මන්මච
චන්මච (මන්මච ව: 2.39)
චමච (න්මො ම: 3.43)

වම්මඵ (ශෛෂාදෙශයෝර් ද්විත්තමනාදෙභ 3.50)
වම්මහ (බසඵධහාං හෑ 2.27)

40. ලාහලෙ ණෑ⁴¹

(ලාහල ශබ්දෙ ආදෙර්වර්ණසා ණකාරො හවති)
ලාහල ශබ්දයෙහි මුල් අක්ෂරය ණකාර වෙයි.
උදාහරණ:-

ලාහල
ණාහල (ලාහලෙ ණෑ 2.40)

41. ඡට්ඨාවකසප්තපර්ණානාං ඡෑ⁴²

(ඡතෛෂා මාදෙර්වර්ණසා ඡකාරො හවති)
ඡට් ආදී ශබ්දයන්හි මුල් අක්ෂරය ඡකාර වෙයි.
උදාහරණ:-

ඡට්
ඡට් (ඡට්ඨාවකසප්තපර්ණානාං ඡෑ 2.41)
ඡඨ (ඡ්ටසා ඨෑ 3.10)
ඡට්ඨ (වර්ගෙෂු යුජෑ පූර්වෑ 3.51)

42. නො ණෑ සර්වත්‍ර⁴³

(ආදෙර්නි නිවෘත්තම් සර්වත්‍ර නකාරසා ණකාරො හවති)
පදයන්ගේ ආදියෙහි වූ වර්ණයන්ට සිදු වූ කාර්ය පිළිබඳ නියමන්
මෙතැන් සිට නවතියි. සියලු තන්හි නකාරය ණකාර වෙයි.

උදාහරණ:-
කතක
කණක (නො ණෑ සර්වත්‍ර 2.42)
කණආ (කගච්ඡතදපයවාප්‍රායො ලොපෑ 2.2)

43. ශෛෂා සෑ⁴⁴

(සර්වත්‍ර ශකාරඡකාරයොෑ සකාරො හවති)
සියලු තන්හි ශකාර ඡකාර යන අක්ෂර දෙක සකාර වෙයි.
උදාහරණ:-

නිශා
නිසා (ශෛෂා සෑ 2.43)
ණීසා (නො ණෑ සර්වත්‍ර 2.42)

44. දශාදිෂු හෑ⁴⁵

(දශ ඉතොව මාදිඡු ශකාරසා හකාරො හවති)
 දශ ආදී ශබ්දයන්ගේ ශකාරය හකාර වෙයි.
 උදාහරණ:-
 දශ
 දහ (දශාදිඡු හ: 2.44)

45. සංඥායාං වා⁴⁶
 (සංඥායාං ගමාමානාය දශ ශබ්දෙ ශසා හතවං වා හවති)
 සංඥාවාචී දශ ශබ්දයෙහි ශකාරය විකල්පයෙන් හකාර වෙයි.
 උදාහරණ:-
 දශමුඛ
 දහමුඛ (සංඥායාං වා 2.45)
 දහමුහ (ඛසථධහාං හ: 2.27)

46. දිවසෙ සසා⁴⁷
 (දිවස ශබ්දෙ සකාරසා හකාරො හවති)
 දිවස ශබ්දයෙහි සකාරය හකාර වෙයි.
 උදාහරණ:-
 දිවස
 දිවහ (දිවසෙ සසා 2.46)
 දිඅහ (කගච්ඡතදපයවාප්‍රායො ලොප: 2.2)

47. ස්නුෂායාං ණ්හ: ⁴⁸
 (ස්නුෂා ශබ්දෙ ෂකාරසා ණ්හ කාරො හවති)
 ස්නුෂා ශබ්දයෙහි ෂකාරයට ණ්හ වෙයි.
 උදාහරණ:-
 ස්නුෂා
 ස්නුණ්හා (ස්නුෂායාං ණ්හ: 2.47)
 ස්උණ්හා (අධො මනයාමි 3.2)
 සොණ්හා (උත ඔත් තුණ්ඛිරූපෙඡු 1.20)

අසංයුක්ත ව්‍යාඤ්ජන පරිණාමය සිදු වන ආකාරය සූත්‍ර හා වෘත්ති මෙන් ම උදාහරණ සඳහා භාවිත කරන ලද්දේ “කේ. ඇමි. ඩබ්ලිව්. කුරුප්පු ප්‍රාකෘත ප්‍රකාශය, සීමා සහිත ඇමි. ඩී. ගුණසේන සහ සමාගම, කොළඹ, ප්‍රථම මුද්‍රණය, 1969.” හා “බ්‍රාහ්මණවත්තේ ධම්මකිත්තිකිස්ස හිමි, ප්‍රාකෘත ප්‍රකාශය, සමයවර්ධන ප්‍රකාශකයෝ, මරදාන.” යන කෘති දෙක බව මෙහි දී සිහිපත් කරමි. ප්‍රාකෘත ප්‍රකාශයේ

දෙවැනි පරිච්ඡේදය අවසන් කරන්නේ “ඉති වරරුචිකාතෙ ප්‍රාකෘත ප්‍රකාශෙ අයුක්තවර්ණවිධිර්නාමි ද්විතීයා පරිච්ඡේදා” යනුවෙනි.

ආන්තික සටහන්

1. කුරුප්පු කේ. ඇම්. ඩබ්ලිව්. ප්‍රාකෘත ප්‍රකාශය, සීමා සහිත ඇම්. ඩී. ගුණසේන සහ සමාගම, කොළඹ, ප්‍රථම මුද්‍රණය, 1969, 32 පිටුව. Cowell Edwerd Byles, The Prakrita Praksha, London, 8p.
2. අධිකාරෝයම් ඉත උත්තරං යද්විකෂාමස්තදයුක්තසාව්‍යඤ්ජන ස්‍යානාදෝ වර්තමානස්‍ය කාර්යං භවති. එම,
3. ධම්මකිත්තිනිස්ස හිමි, බ්‍රාහ්මණවත්තේ, ප්‍රාකෘත ප්‍රකාශය, සමයවර්ධන ප්‍රකාශකයෝ, මරදාන, 6 පිටුව.
4. එම,
5. එම,
6. එම,
7. එම,
8. එම,
9. එම,
10. එම,
11. එම,
12. එම,
13. එම, 7 පිටුව.
14. එම, 7 පිටුව.
15. එම, 7 පිටුව.
16. එම, 7 පිටුව.
17. එම, 7 පිටුව.
18. එම, 7 පිටුව.
19. එම, 7 පිටුව.
20. එම, 7 පිටුව.
21. එම, 7 පිටුව.
22. එම, 7 පිටුව.
23. එම, 7 පිටුව.
24. එම, 7 පිටුව.
25. එම, 7 පිටුව.
26. එම, 8 පිටුව.
27. එම, 8 පිටුව.

28. එම, 8 පිටුව.
29. එම, 8 පිටුව.
30. එම, 8 පිටුව.
31. එම, 8 පිටුව.
32. එම, 8 පිටුව.
33. එම, 8 පිටුව.
34. එම, 8 පිටුව.
35. එම, 8 පිටුව.
36. එම, 8 පිටුව.
37. එම, 8 පිටුව.
38. එම, 8 පිටුව.
39. එම, 9 පිටුව.
40. එම, 9 පිටුව.
41. එම, 9 පිටුව.
42. එම, 9 පිටුව.
43. එම, 9 පිටුව.
44. එම, 9 පිටුව.
45. එම, 9 පිටුව.
46. එම, 9 පිටුව.
47. එම, 9 පිටුව.
48. එම, 9 පිටුව.